

6. Sharpley R., Vass A. (2006). *Tourism, farming and diversification: An attitudinal study*. *Tourism Management*, 27(5), 1040-1052.
7. Ilbery B., Bowler I., Clark G. (2010). *The potential for developing alternative crops in response to climate change: a case study of oilseed rape in the UK*. *Food Policy*, 35(2), 154-164.
8. Getz D. (2008). *Event tourism: Definition, evolution, and research*. *Tourism Management*, 29(3), 403-428.
9. Mitchell M., Ashley C. (2007). *Tourism and poverty reduction: Pathways to prosperity*. Routledge.
10. Andriotis K., Vaughan D. R. (2003). *Urban residents' attitudes toward tourism development: The case of Crete*. *Journal of Travel Research*, 42(2), 172-185.
11. Hall C. M. (2010). *Rural tourism development in Southeastern Europe: Transition and the search for sustainability*. *Tourism Management*, 31(4), 233-243.
12. Timothy D. J. (2011). *Cultural heritage and tourism: An introduction*. Channel View Publications.
13. www.lex.uz
14. www.e-qaror.gov.uz
15. <https://buddha.by/termez-buddiiskoe-nasledie-uzbekistana>
16. <http://uzbek-travel.com/tours/religion/zoroastrian-and-buddhist-heritage-of-uzbekistan/>
17. www.biznes-daily.uz
18. <https://uzbektourism.uz>
19. <https://www.salamstandard.org>
20. <https://sof.uz/news/show/20277>

**ЎЗБЕКИСТОНДА СОҒЛОМЛАШТИРИШ ТУРИЗМИ ФАОЛИЯТИНИ
ИНТЕГРАЦИЯЛАШГАН БОШҚАРИШ КОНЦЕПЦИЯСИ ОРҚАЛИ
РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ**

Гофуров Азизбек Умаржонович
Фарғона давлат университети
мустақил тадқиқотчиси

 https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss1/a45

Аннотация. Мақолада соғломлаштириш туризми фаолиятида интеграциялашган бошқариш концепциясини амалга ошириш юзасидан фаолият самарадорлиги ўрганилган. Тадқиқот жараёнида соғломлаштириш туризми фаолиятининг умумий тузилиши, фаолиятнинг кўлам таксономияси, соғломлаштириш туризми фаолиятининг ҳудудий иерархияси ҳамда соғломлаштириш муассасаларидаги стратегик ўзгаришларни интеграциялашни бошқариш жараёни тадқиқотлар асосида ишлаб чиқилган ва улардан амалиётда фойдаланиш услубиёти асосланган.

Калит сўзлар: туризм, соғломлаштириш, соғломлаштириш хизматлари, иерархия, соғломлаштириш туризми фаолиятининг кўлам таксономияси, соғломлаштириш туризми фаолиятини бошқариш даражалари, интеграциялашган бошқарув.

**ВНЕДРЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ КОМПЛЕКСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ
ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В РЕГИОНАХ**

Гофуров Азизбек Умаржонович
независимый исследователь
Ферганского государственного университета

Аннотация. В статье рассматривается эффективность реализации концепции интегрированного менеджмента в оздоровительном туризме. В ходе исследования на изучаются общая структура деятельности оздоровительного туризма таксономия таксономия сферы деятельности, территориальная иерархия туристско-рекреационной деятельности, а также интеграционный процесс управления стратегическими изменениями в туристско-рекреационных предприятиях и обоснована методика их использования на практике.

Ключевые слова: туризм, велнес, велнес-услуги, иерархия, таксономия сферы деятельности велнес-туризма, уровни управления деятельностью велнес-туризма, интегрированное управление.

IMPLEMENTATION OF INTEGRATED MANAGEMENT CONCEPT IN THE ACTIVITIES OF WELLNESS TOURISM IN THE REGIONS

Gafurov Azizbek

Independent researcher of Ferghana State Universitiiy

Abstract. The article explores the effectiveness of activities on the implementation of integrated management concept in the activities of wellness tourism. In the research process, the overall structure of wellness tourism activities, the scope taxonomy of activities, the territorial hierarchy of wellness tourism activities and the process of managing the integration of strategic changes in wellness institutions are developed on the basis of research and the methodology for their use in practice is based.

Keywords: tourism, wellness, wellness services, hierarchy, scope taxonomy of wellness tourism activities, levels of wellness tourism activity management, integrated management.

Кириш. Соғломлаштириш туризми фаолияти туризм соҳасининг бошқа йўналишлари сингари бошқарув жараёнларини бир бутун тизим шаклида ташкил этиш ҳамда давлат бошқарув тузилмаларининг доимий қўллаб-қувватлашини талаб қилувчи фаолият соҳасидир. Бугунги кунгача соғломлаштириш туризми фаолиятини бошқариш йўналишида амалга оширилган тадқиқотларда соҳани бошқариш жараёнларига концептуал ёндашувлар мавжуд бўлса-да, бу тадқиқотларда бошқарув жараёнларида, асосан, ҳудудий хусусиятларга урғу берилган.

Тадқиқотлар натижалари соғломлаштириш туризми фаолиятини бошқариш концепциялари нафақат ҳудуд, балки фаолиятга бирлашган субъектлар нуқтаи назаридан ҳам ёндашиш муҳимлигини кўрсатмоқда.

Соғломлаштириш туризми фаолиятини амалга оширувчи тизим фойда олиш учун соҳада сифатли хизматларни оқилона ташкил этишга қаратилган самарали бошқарувни талаб қиладиган соғломлаштириш ресурслари ва тегишли инфратузилмага эга бўлган, муайян ҳудудда фаолиятни ташкил этувчи корхоналар ўртасидаги ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг мураккаб тизимидир. “Мураккаб тизим” тушунчаси кўплаб бўғинларни, чизиқли бўлмаган боғланишдаги тузилмадан иборат[1].

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили.

Соғломлаштириш туризми фаолиятини бошқариш жараёнларини ривожлантириш учун, аввало, унинг асоси бўлган соғломлаштиришнинг салоҳият захиралари ўрганиб чиқиши, ҳудудлараро ва минтақалараро районлаштириш ҳамда мавжуд салоҳиятдан самарали фойдаланиш чора-тадбирлари ишлаб чиқиши зарур. Соғломлаштириш туризми фаолиятини ривожлантиришдаги асосий вазифа – ана шу ресурслардан самарали фойдаланиб, соғломлаштириш туризми соҳасини жадал

ривожлантириш учун бу йўналишнинг назарий асосларини яратиш талаб қилинади.

Россиялик олимлар А.М.Ветитнев, Л.Б.Журавлеваларнинг таъкидлашича, соғломлаштириш атамаси дастлаб АҚШда XIX асрнинг 90-йилларида меъёрланган иш кунни, дам олиш кунлари ва таътиллarning йўлга қўйилиши маъносида илмий адабиётларга киритилган ва саломатликни тиклаш, соғломлаштириш ҳамда ушбу фаолият олиб бориладиган макон мазмунини англатган[2].

В.А.Квартальновнинг фикрича, соғломлаштириш бу – инсоннинг жисмоний, интеллектуал ва эмоционал кучини кенгайтирилган тарзда қайта тиклаш жараёнидир. АҚШ миллий туризм сиёсати тадқиқотлар марказининг таърифига кўра эса, соғломлаштириш бу – инсонларнинг бўш вақтидан персонал фойдаланиш жараёни ҳисобланади[3].

3.Усмоновнинг тадқиқотларида соғломлаштириш тушунчасини уйдан ташқарида, масалан, табиатга туристик саёҳатларда, санаторий-курорт, соғломлаштириш муассаларида дам олиш йўли билан саломатликни ва ишчи кучини тиклаш кўринишида талқин этилади[4].

Соғломлаштириш термини бўйича илмий тадқиқотлар олиб борган тадқиқотчилар томонидан турлича таърифлар берилган бўлиб, уларни умумлаштирган ҳолда З.Т.Абдулҳакимов томонидан: «Соғломлаштириш – бу табиий муҳитда инсон ўзининг иш қобилиятини қайта тиклай олиши ва дам олиши мумкин бўлган жойлар (табиатнинг манзарали жойлари, баланд тоғ ва тоғ олди ҳудудлари, сув ҳавзалари бўйлари, сойлар, шаршаралар, табиий ёдгорликлар ва кўриқхоналар, даволаниш ва дам олишга мўлжалланган санаторий, туристик базалар, тарихий ёдгорликлар, музейлар, турли кўрғазмалар, театрлар, турли маданий кечалар ва тадбирлар)ни ўз ичига олувчи ижтимоий-иқтисодий жараёндир», –

деган таъриф ишлаб чиқилган[5]. Чунки соғломлаштириш – нафақат меҳнат қобилиятини қайта тиклаш, балки руҳий дам олиш, жисмоний ва руҳий қувват олишни ҳам ўз ичига олади.

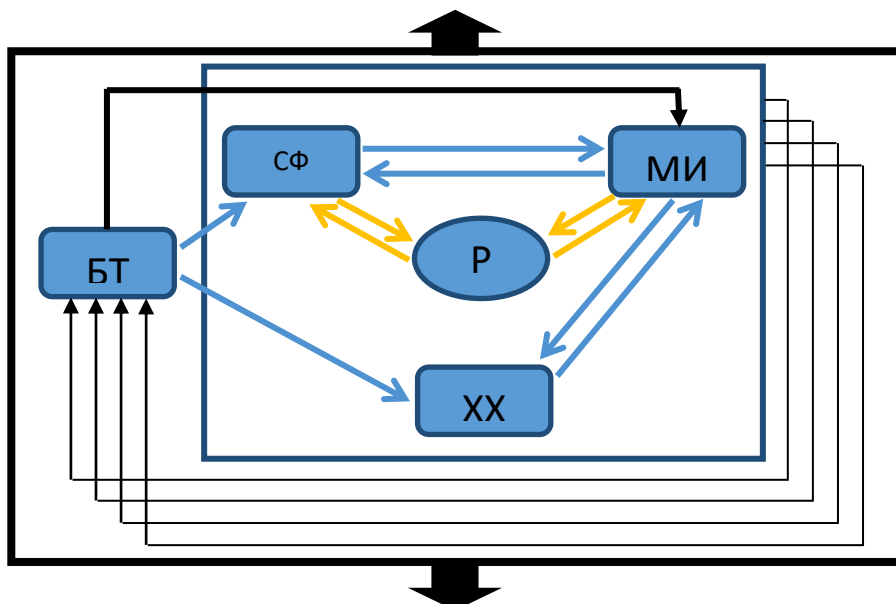
Бизнинг фикримизча, соғломлаштириш фаолиятини инсонлар дам олиш объектларида ўз соғлиғини ва меҳнатга қобилиятини қайта тиклаши, сайёҳлик йўли билан табиатнинг турли масканларига бориши, архитектура ва тарихий ёдгорликларни бориб кўриши маъносида тушуниш мақсадга мувофиқдир. Соғломлаштириш ўз ичида бир қанча соҳалардан иборат бўлиб, уларга курорт-санаторий ва шу каби бошқа объектларда соғлиқни тиклаш, сайёҳлик йўли билан табиатнинг гўзал гўшаларига (дарё, кўл, ўрмон, тоғ, ғор, шаршара ва б.) бориш, спорт билан шуғулланиш ҳамда ноёб тарихий ва архитектура ёдгорликлари билан танишиш кабилар киради.

Юқоридагилардан кўринадики, соғломлаштириш хизматлари ҳажмига турли омиллар, хусусан, бошқарув омиллари ҳамда бошқарув жараёнларини рақамлаштириш таъсирининг омилли таҳлили хорижий ва мамлакатимиз олимларининг тадқиқотларида етарли даражада ўз аксини топмаган.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот олиб бориш давомида қиёсий ва таркибий таҳлил, танлаб тадқиқ қилиш, амалий тадқи-

қотлар, мақсадли ва дастурий ёндашувлар, умумлаштириш, қайта ишлаш, синтез, монографик таҳлил ҳамда эксперт ва тизимли таҳлил усулларидадан фойдаланган ҳолда мамлакатимизда соғломлаштириш туризмининг ривожлантиришнинг интеграциялашган бошқариш концепциясини амалга ошириш жараёнларини такомиллаштириш бўйича таклифлар тайёрланди.

Таҳлил ва натижалар. Соғломлаштириш туризми фаолиятини бошқариш концепцияларида фаолият жараёнларига таъсир этувчи риск омилларига алоҳида эътибор бериш талаб этилади. Риск омилларининг ноаниқлиги ва фаолият ривожланишининг доимий равишда ривожланиб бориши кўриб чиқиладиган тизимларнинг мураккаблиги билан боғлиқ жиҳатларни янада кучайтиради. Мавжуд рисклар ва уларнинг даражасини аниқлаш ҳамда таҳлил қилиш натижасида фаолиятни бошқариш бўйича илмий асосланган фаразлар ва муҳим тенденциялар асосидаги босқичлардан иборат яхлит йўналиш ишлаб чиқилади. Бундай ҳолатда ягона вариантли прогнозларни амалга оширишда хатолар юзага келиш эҳтимоли ҳам ортади, шу сабабли, келгуси даврдаги вазиятларни прогноз қилиш учун бир вақтнинг ўзида бир нечта сценарийларни ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ.

Р – рекреантлар; СФ – соғломлаштириш фаолияти; МИ – муҳандислик иншоотлари (соғломлаштириш фаолиятининг моддий-техник базаси ва инфратузилмаси); БТ – бошқарув тузилмаси; ХХ – хизмат кўрсатувчи ходимлар.

- тизимнинг ташқи алоқалари;
- бошқарув гуруҳлари
- тузилмалар ўртасидаги алоқалар;
- тузилмалар ҳолати бўйича ахборотлар;

1-расм. Соғломлаштириш туризми фаолиятининг умумий тузилиши

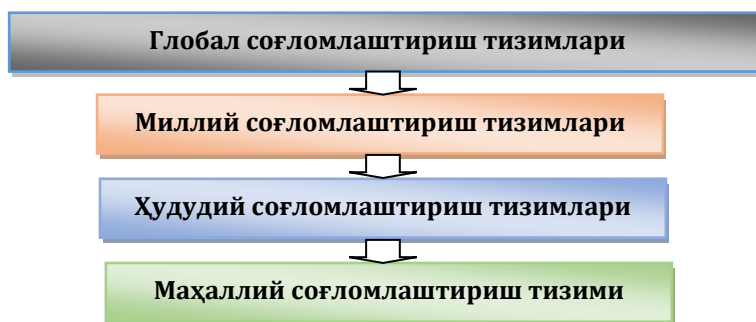
Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Ушбу сценарийларнинг асоси – тизимда мавжуд бўлган риск омилларининг кенг қамровли ва объектив ҳисоб-китобидир. Умумий ҳолатда соғломлаштириш туризми фаолиятини тизимли ёндашув нуқтаи назаридан қуйидаги кўринишда ифодалаш мумкин (1-расм).

Соғломлаштириш туризми фаолияти ўзининг ривожланиш босқичига, ўзига хос тузилишига ва ички ҳудудий корхонага хос бўлган шаклланиш тарихига эга. Уларнинг ҳар бири меҳнатнинг географик бўлинмасида алоҳида ўрин тутаяди. Соғломлаштириш туризми фаолиятини ривожланишидаги асосий

ҳаракатлантирувчи куч жамиятнинг дам олиш хизматида бўлган эҳтиёжидир [6].

Соғломлаштириш туризми фаолиятининг кўлами унинг иқтисодий ҳамда бошқарув самарадорлигини белгиловчи омиллардан бири бўлиб, фаолият кўлами тизимнинг хусусиятларидан келиб чиқиб маҳаллий даражадан бошланиши ва дунё миқёсини қамраб олиши мумкин. Бошқача қилиб айтганда, бутун мамлакат ёки бир неча мамлакат ва алоҳида ҳудуд (вилоят, туман, шаҳар, қишлоқ ва бошқалар) соғломлаштириш туризми фаолиятини ривожлантириш учун шароит яратиш мумкин (2-расм).

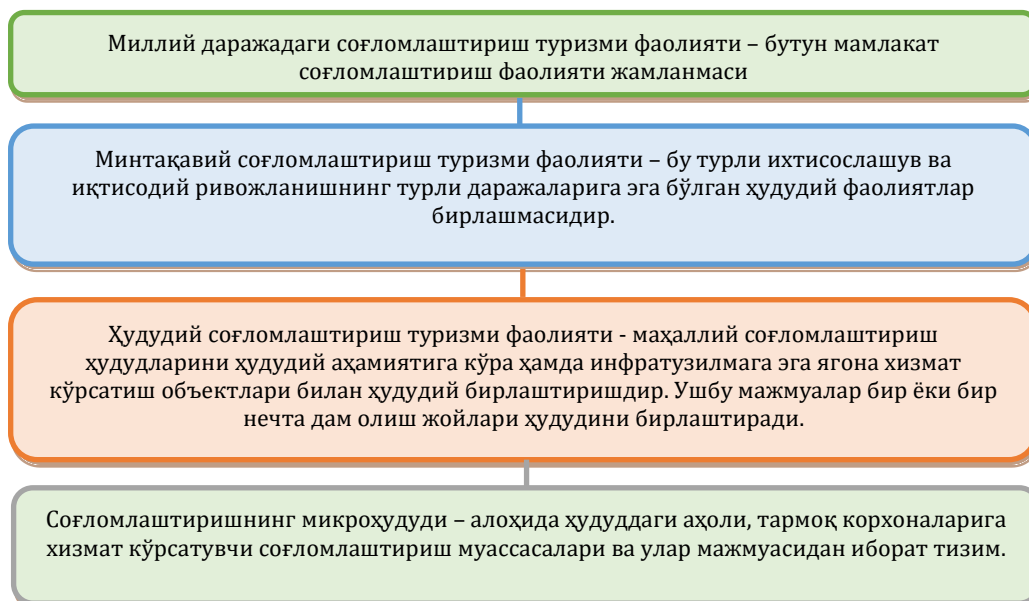

2-расм. Соғломлаштириш туризми фаолиятининг ҳудудий иерархияси

Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Ҳар бир соғломлаштириш тизими миллий иқтисодиётнинг ривожланиши давомида ҳудудий меҳнат тақсиротининг кўриниши сифатида объектив ҳақиқат сифатида мавжуддир. Шу билан бирга, у алоҳида-алоҳида мавжуд эмас, балки бошқа ҳудудлар билан яқин алоқада ва унинг бир қисми бўлган катта ҳудудга хос бўлган қатор бир хил хусусиятларга эга.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, соғломлаштириш туризми фаолиятининг кўлам таксономиясини илмий ривожлантириш зарурати юзага келади. Бизга маълумки, соғломлаштириш туризми фаолиятининг таксономик зиналари турли даражадаги мустақил ишлайдиган кичик тизимлар, мураккаблик ва ҳудудий тизимлар тўпламидан иборат (3-расм).

3-расм. Соғломлаштириш туризми фаолиятининг кўлам таксономияси

Манба: муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Соғломлаштириш туризми фаолиятининг ҳудудий тузилиши ўзаро боғлиқликдаги иерархик поғоналардан ташкил топган. Унинг юқори қисмида мамлакат (миллий) даражасидаги тузилма, ундан сўнг минтақавий, ҳудудий ҳамда микроҳудуд даражасидаги соғломлаштириш маконлари жойлашган.

Соғломлаштириш туризми фаолияти ҳудуди ижтимоий маконнинг бир қисми ҳисобланади ва у дам олиш вақти каби, дам олиш фаолияти мавзуси билан чамбарчас боғлиқ. Шундай қилиб, инсоннинг дам олиш майдони, одамлар гуруҳи, минтақа аҳолиси, мамлакат ва бошқалар ҳақида гапириш мумкин. Фаолият ҳудудиининг шаклланиши танлов асосида амалга оширилади, яъни соғломлаштириш объектлари ва хусусиятларининг хилма-хиллиги, дам олиш эҳтиёжларига, тегишли фаолият талабларига ва шартларига мос келадиган фаолият танланади.

Соғломлаштириш туризми фаолиятини амалга ошириладиган ҳудудлар кўп жиҳатдан қуйидаги шарт-шароитларни талаб қилади:

- фаолият субъектлари иерархик даражаларининг хилма-хиллиги (шахс, гуруҳ, аҳоли ва бошқалар);

- дам олувчиларнинг ижтимоий-маданий хилма-хиллиги;

- фаолиятни амалга ошириш зарурияти ва имкониятлари ўртасидаги муносабатлар;

- функционал фаолият турлари;

- фаолиятни амалга оширишнинг табиий, иқтисодий ва технологик ташкилий шартлари[7].

Интеграциялашган бошқарув ҳудудий ва қарор қабул қилиш даражасида фаолият кўрсатувчи ижрочилар фаолиятини мувофиқлаштиришни таъминлайдиган алоҳида йўналишдаги воситаларни ўз ичига олади. Соғломлаштириш туризми фаолияти амалга ошириладиган ҳудудда интеграциялашган бошқарув фаолиятни ташкил этиш, унинг ҳудуд иқтисодиётининг бошқа тармоқ ва соҳалари билан туташ келувчи жойларида уйғунлашуви билан биргаликда фаолият амалга оширилиши давомида фойдаланиладиган соғломлаштирувчи зоналар ресурсларини муҳофаза қилишни ҳам назарда тутиши лозим[8].

Интеграциялашган бошқарув объекти сифатида 4 та асосий таркибий қисм (компонент)ни ажратиш мумкин:

- географик компонент (ҳудуднинг табиий хусусиятларини ўз ичига олади);

- вақт компоненти (узоқ муддатли мақсадлар ва бошқарув стратегияларини ўз ичига олади);

- секториал компонент (табиий ресурслардан фойдаланувчи турли субъектларнинг алоҳида ва умумлашган манфаатларини ўз ичига олади);

- сиёсий компонент (аҳолининг сиёсий, иқтисодий ва жамоатчилик гуруҳлари манфаатларини ўз ичига олади).

Интеграциялашган бошқарув дастурини амалга ошириш учун мамлакат (минтақа) даражасида миллий туризм сиёсати, стратегик мақсадлар ва уни ривожлантириш усуллари белгилаб берилиши ҳамда уларни амалга ошириш чора-тадбирлари таъминланиши, шу билан бирга, маҳаллий, минтақавий ва миллий даражадаги давлат ва хусусий тадбиркорлик тизими ташкил этилиши керак. Умумий мувофиқлаштириш учун эса ижро этувчи ваколатларга эга бўлган давлат органини яратиш лозим.

Интеграциялашган бошқарувнинг муваффақияти кўп жиҳатдан қуйидаги асосий тамойилларга амал қилиниши билан боғлиқ:

- барқарор ривожланиш учун атроф-муҳит ва ижтимоий-иқтисодий тараққиёт мувозанатини узоқ муддатли истиқбол учун белгилаб олиш;

- ижтимоий-иқтисодий тараққиёт бўйича сиёсатда табиий ресурслар ҳисобини фаолиятнинг маҳаллий аҳоли манфаатларига мослигини таъминлаш;

- бошқарув жараёнларида маҳаллий шароитлар (ижтимоий-маданий, иқтисодий, табиий ресурслар ва инфратузилманинг устунликлари)ни тўлиқ ҳисобга олиш;

- барқарор ривожланиш стратегиясида ҳудуднинг устунликлари ва ҳаётий муҳим ресурсларини муҳофаза қилишни назардан қочирмаслик;

- ҳудуднинг экологик ва табиий салохиятига мос келмайдиган (зарар келтирувчи) фаолият йўналишларини чегаралаш;

- тупроқ, сув, минерал манбаалар ва бошқа табиий ресурслар бўйича белгиланган меъёрларга амал қилиш;

- фаолият учун зарурий билим, малака ва кўникамага эга бўлган мутахассисларни тайёрлаш дастурларини амалга ошириш;

- ҳудудларнинг иқтисодий ўсишини назорат қилиб бориш ҳамда ҳудуддаги тармоқлар ўртасида манфаатлар тўқнашувини мувофиқлаштириш.

Ҳудудни ривожлантириш стратегиясини интеграцияланган концепция асосида ишлаб чиқиш бозор жараёнларини чуқур тушуниш ва рақобатбардош устунликларни аниқ белгилашга асосланган бўлиши керак, аслида

стратегик бошқарув нафақат узоқ муддатли ривожланишни аниқлайдиган стратегик бошқарув қарорларининг мажмуаси, балки ташқи муҳитни ўзгартиришга корхоналарни тезкор жавоб беришни таъминлайдиган муайян ҳаракатлар мажмуи, туризм ва дам олиш мажмуасини бошқариш шароитида стратегик ўзгаришлар бир неча йўналишда режалаштириладиган логистика базасини ривожлантириш, инвесторларни жалб қилиш, янги маҳсулот ва хизматларни ишлаб чиқиш, янги бозорларга одамлар ва бизнес жараёнларини бошқариш ҳам ўз ичига олади. Бундан ташқари, стратегиялар манфаатдор гуруҳлар (ҳукумат тузилмалари, маҳаллий ҳокимият органлари, маҳаллий жамоатчилик)нинг фикрларини ҳам ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилади ва ўзгартирилади. Шундай қилиб, замонавий шароитда стратегик бошқарув замонавий бошқарув амалиётларига, хусусан, стратегик ўзгаришларни интеграциялашган бошқарувга таяниши керак.

Интеграциялашган стратегик ўзгаришларни бошқариш анъанавий стратегик режалаштиришдан, биринчи навбатда, корхона ходимлари ва манфаатдор гуруҳларнинг иштирок этиш даражасидан сезиларли даражада фарқ қилади. Соҳа корхоналарида стратегик ўзгаришларни интеграциялашган концепция асосида бошқариш жараёнининг асосий босқичлари қуйидагилардан иборат:

1. Худудий (минтақавий) соғломлаштириш хизматлари бозорининг стратегик таҳлили амалга оширилади;
2. Соғломлаштириш муассасаларини ривожлантиришнинг янги стратегияси танланади;
3. Соғломлаштириш муассасаларининг стратегик ўзгаришлар режаси ишлаб чиқилган;

4. Ташкилотда режалаштирилган стратегик ўзгаришлар амалга оширилади.

Шу билан бирга стратегик таҳлил, корхона ва унинг ташқи муҳити анъанавий диагностикасидан ташқари, муассасалари ходимларининг ўзгаришларга тайёрлик даражасини ҳам очиб бериши керак. Бироқ, амалиётнинг кўрсатишича, ишлаб чиқилган концепциялар асосида стратегияларни ишлаб чиқишда, одатда, бу соҳадаги стратегик ўзгаришларга кам эътибор берилади.

Хулоса ва таклифлар. Юқорида белгиланган вазифалар ва амалий натижалар асосида қуйидаги таклиф ва тавсиялар берилди:

- соғломлаштириш туризми фаолиятини бошқаришнинг узоқ муддатли стратегиясини шакллантириш;
- соғломлаштириш туризми фаолиятига ички ва хорижий инвестицияларни мунтазам ва режали жалб қилиш асосида соҳанинг моддий техник базасини кенгайтириш ва соҳага инновацияларни кенг жалб қилиш;
- соғломлаштириш туризми кластерлари кенг ривожланган ҳудудларда “эркин туристик зоналар” ташкил этиш;
- соғломлаштириш ва дам олиш, курортлар тизимига хорижий сайёҳларни жалб қилиш орқали Соғломлаштириш туризми фаолиятини ривожлантириш.

Соғломлаштириш туризми фаолиятини самарали бошқариш ва режалаштириш асосида мавжуд соғломлаштириш туризми хизматларидан фойдаланиш даражасини максималлаштириш учун интеграциялашган бошқариш концепциясини амалга ошириш асосида соҳа фаолиятдан фойдаланиш самарадорлигини оширади. Бу эса, соғломлаштириш туризми хизматлар бозорини жадал ривожланиши, янги иш ўринлари яратиш, аҳолининг самарали бандлигини таъминлашга асос бўлади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар

1. Полякова И.Л. Материал XXIII Студенческой международной заочной научно-практической конференции «Молодежный научный форум: Общественные и экономические науки», 2011.
2. Ветитнев А.М., Журавлева Л.Б. “Курортное дело”. - М.: КНОРУС, 2006. - с 11.
3. Квартальнов В.А. Туризм. Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2003. - 320 с.
4. Усманова З.И. Ўзбекистонда туристик – рекреацион хизматларни ривожлантириш хусусиятлари ва тенденциялари. Иқтисодий фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – СамИСИ, 2018 й. - 12 б.
5. Mirzaev, A. T. (2020). Assessment of cluster formation in management of recreational activity. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 04 (84), 605-610. <https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2020.04.84.101>
6. Mirzaev, A.T (2018) "The level of use of tourist attractions in the regions and the factors affecting them," *Economics and Innovative Technologies: Vol. 2018: No.3, Article 19*. Available at: <https://uzjournals.edu.uz/iqtisodiyot/vol2018/iss3/19>
7. Мурзаев А.Т. Совершенствование интегральной оценки механизма рекреационно-туристических объектов // *Бюллетень науки и практики*. 2019. Т. 5. №2. С. 127-134. <https://doi.org/10.33619/2414-2948/39/17>
8. Mirzaev A. T. Evaluation of innovation capacity resource components in effective management of recreational clusters on the basis of econometric analysis // *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*. – 2020 . – pp.131-137. <https://doi.org/10.36713/epra4790>.